

Regentystės ornamentinis dekoras XVIII a. 3 dešimtmečio – XVIII a. vidurio liturginės tekstilės siuviniuose Lietuvoje

Svetlana Poligienė

Lietuvos kultūros tyrimų institutas, Saltoniškių g. 58, 19105 Vilnius

El. paštas svetlana.poligiene@gmail.com

Tarp XVIII a. pirmosios pusės – vidurio siuvinėtos liturginės tekstilės dirbinių išskirtini vėlyvojo baroko atmainos – regentystės – ornamentiniu dekoru puošti paramantai. Straipsnio¹ tikslas – pristatyti ir konkrečiais pavyzdžiais iliustruoti šią nemenką objektų grupę, aptarti jos dekorą ir technologinius ypatumus. Tokiam aptarimui pasirinkti Lietuvos šventovėse išlikę, taip pat įvairių muziejų fonduose sukaupti dirbiniai, kartu „pasižvalgant“ ir po kaimynines buvusios Abiejų Tautų Respublikos (Lenkijos ir Baltarusijos) žemes.

RAKTAŽODŽIAI: regentystė, šinuazerija, ornamentas, paramantai, liturginiai rūbai, siuvinėjimas

Palyginti su ankstesniais šimtmečiais, XVIII a. paliko įspūdingą liturginės tekstilės siuvinių paveldą. Atskiri siuvinėjimu puoštos liturginės tekstilės pavyzdžiai reprezentuoja XVIII šimtmečiu datuojamos šios tipologinės objektų grupės ornamentikos, medžiagiškumo ar technologinius pokyčius ir leidžia juos palyginti platesniame kaimyninių šalių kontekste. Kalbant apie dailiojo siuvinėjimo raidą Lietuvoje XVIII a., galima būtų konstatuoti faktą, jog iš esmės ji nėra išskirtinė. Mūsų aptariama siuvinių grupė vaizdžiai iliustruoja faktą, jog dekorą naujovės, o kartu ir siuvinėjimo technikos Lietuvoje ne tik kad „nevėlavo“, bet ir atsiskleidavo „klasikiniu“ pavidalu jas sėkmingai perėmusių vietos amatininkų dirbiniuose. O pastarieji buvo pavyzdžiais periferijoje kūrusiems meistrams. Vis dėlto tenka pripažinti, kad šioji siuvinių grupė iki šiol plačiau nagrinėta nebuvo – pavienių šios stilistikos paramentų aptarimas toli gražu neatspindėjo regentystės laikotarpio siuvinėjimu puoštos liturginės tekstilės dirbinių gausos ir įvairovės. Tad šis tekstas būtų pirmasis išsamesnis tokių dirbinių pristatymas, kartu praplečiant tyrinėjimų lauką ir „pasižvalgant“ po buvusios Abiejų Tautų Respublikos (Lenkijos ir Baltarusijos) žemes.

1 Šis straipsnis parengtas vykdant mokslinių tyrimų programą „Liturginės tekstilės paveldas Lietuvoje: meninio siuvinėjimo raida ir ypatumai XVII a. – 1915 m.“ Tyrimą finansuoja Lietuvos mokslo taryba (sutarties Nr. S-MIP-17-42).

Tyrimų apžvalga

Pirmuoju reikšmingesiu veikalu, pristatančiu siuvinėjimą Lietuvoje, galėtume laikyti Liudos Gaigalienės parengtą XVI–XIX a. siuvinų katalogą² (beje, didžiąją dalį čia pateikiamų dirbinių sudaro būtent liturginės tekstilės objektai). Leidinio pradžioje autorė glaustai aptaria siuvinėjimo raidą Lietuvoje, naudotas medžiagas ir technikas. Gausiai iliustruotame kataloge dirbiniai suskirstyti į atskiras technologines grupes (*siuvinėjimas auksu ir sidabro gijomis; siuvinėjimas šilku; aplikacija (antsiuvai)* ir pan.), pateikiami jų aprašai. Trumpai verta priminti ir Lietuvos dailės muziejuje surengtą 1999–2003 m. jubiliejinių krikščionybės metų parodą ir po jos pasirodžiusį specializuotą katalogą³, kuriame išsamiai pristatyti atskirų muziejų fonduose saugoti, taip pat įvairiose Lietuvos parapijose išlikę liturginės bei bažnytinės tekstilės kūriniai. Tarp jų gausu siuvinėtu dekoru puoštų apdarų. Įvairaus pobūdžio žinių (paminėjimai archyvuose šaltiniuose, pirminėse saugojimo vietose išlikusių dirbinių dekoras, patikslintos atribucijos ir pan.) apie XVI–XX a. pirmosios pusės siuvinėjimu puoštą liturginę tekstilę aptinkame atskirų autorių parengtuose tekstuose⁴. Taigi dalis kūrinių specialistams jau buvo žinomi, tačiau tenka pripažinti, kad trūksta „gilesnių“ kryptingų šios tipologinės objektų grupės studijų ar išsamesnių apibendrinimų. Ženkliu postūmiu tokiuose tyrimuose laikytume 2017 m. išleistą Bažnytinio paveldo muziejaus Vilniuje surengtos parodos *Siuvinėtas dangus* katalogą, skirtą parodoje eksponuotų Vilniaus arkivyskupijos šventovėse išlikusių siuvinėtų paramentų kolekcijai⁵, ir 2019 m. pasirodžiusią Gabijos Surdokaitės-Vitienės monografiją *Tėvo Stanislovo palikimas: siuvinėtų liturginių rūbų rinkinys*⁶. Itin vertingas pastarosios skyrius „Keletas istorinių faktų apie siuvinėjimą ir siuvinėtojus Lietuvoje“, kuriame autorė kruopščiai surinko ir apibendrino fragmentiškas žinias apie ankstyvąjį siuvinėjimą, siuvinėjimo raidą, amatininkus, siuvinėtojus ir pan., išsibarsčiusias atskirose publikacijose įvairaus pobūdžio leidiniuose, kartu pateikdama naujų faktų ir įžvalgų. Solidžioje leidinio kataloginėje dalyje pateikiama vaizdinė medžiaga ir atribucijos svariai papildo žinias apie šio tipo objektus.

Aptariant XVIII a. pirmosios pusės siuvinėtus paramentus, į atskirą grupę išskirtini vėlyvojo baroko atmainos – regentystės⁷ – dekoru puošti liturginiai

2 Gaigalienė 1988.

3 *Krikščionybė Lietuvos mene* 2004.

4 Plačiau žr.: Martinaitienė 2004: 10–16; Poligienė 2008: 56–65; Poligienė 2010: 157–169; Surdokaitė-Vitienė, Poligienė 2018: 209–254; Stonytė 2019: 1–15; Poligienė 2020: 118–123. Taip pat Gražinos Marijos Martinaitienės, Gabijos Surdokaitės, Regimantos Stankevičienės tekstai tęstiniame leidinyje *Lietuvos sakralinė dailė*, t. I, II.

5 Pauliukevičiūtė 2017.

6 Surdokaitė-Vitienė 2019.

7 XVIII a. 2–3 deš. (1715–1723) Prancūzijos architektūros ir taikomosios dailės stilius, siejamas su hercogo Pilypo Orleaniečio regentystės laikotarpiu. Lietuvoje dažniausiai aptinkamas sakralinės auksakalystės dirbiniuose. Plačiau: Vasilūnienė 2014: 119–161; Giniūnienė, Poligienė 2019: 191–235.

apdarai. Iki šiol vyravusi nuomonė, kad teturime pavienius šio siuvinėjimo pavyzdžius Lietuvoje, koreguotina⁸. Iš tiesų galime išskirti nemenką grupę dirbinių, puoštų „klasikinių“ regentystės ornamentu – lanksčiomis ar laužytomis įvairaus pločio juostelėmis, siuvinio dekore formuojančiomis kartušus, arabeskas, laukelius ar tiesiog įrėminančiomis dirbinių pakraščius. Jos derinamos kartu su daugia-kampėmis žvaigždėmis, savo forma primenančiomis žvaigždinį anyžių, katilėlių (*Campanula*), smulkiais tulpių žiedeliais, kitais tuo metu mėgtais ar madingais augaliniais motyvais – rožėmis, gvazdikais, chrizantemomis ir kt. Šio laikotarpio siuvinų dekore, priešingai nei sakralinės auksakalystės dirbinių puošyboje, rečiau komponuoti akanto lapai ir kriauklių „vėduoklės“, praktiškai nėra perliukų sekų⁹. Tačiau mėgtas kitas regentystei būdingas motyvas – treljažas. Tiksliau – treljažą imituojantis metalo (dažniausiai) siūlų tinklelis. Juo „pildomas“ kartušų ir laukelių, o kartais ir komponuojamų augalinių motyvų vidus. Šiam tikslui, kaip matysime toliau aptardami regentystės laikotarpio siuvinus, kartu su treljažu itin dažnai naudotas ir kitas – šachmatų lentos langelių – motyvas. Pastarasis puošybos būdas dažnas itališkų šilkinų audinių dekore. Išskirtine laikotarpio siuvinų ypatybe laikytume šinuazerijos¹⁰ stilistikos elementų panaudojimą tokiuose dirbiniuose.

Sodrias ir „gilias“ baroko spalvas keičia šviesesni atspalviai. Šio laikotarpio spalvų paletėje atsiranda vadinamoji „lašišinė“ (pranc. *saumon*), melsva (pranc. *pervenche*), perlo (pranc. *gris de perle*), melsvai žalsva ir pan. spalvos. Siuvinų dekore „spindi sidabras“ – šalto atspalvio sidabro siūlai ir folijos juostelės naudojami gerokai dažniau nei auksiniai.

Regentystės laikotarpio siuvinuose mėgstami juostelių motyvai dažniausiai siuvinėti aplikavimo technika. Tam puikiai tiko galionai ir galanterinės juostelės, rečiau naudoti pinikai ar šilkinų audinių atraižos. Dekorą papildantys kaspinėliai siuvinėjami metalo siūlais, folijos juostelėmis, cekiniais. Kitos ornamento dalys šešėliuojamos įvairiaspalviu šilku. Siuvinėjant šilku dominuoja skirtingų ilgių ir kryptių atlasinis ir lygusis dygsniai. Motyvų kontūrai rėminami kontūriniu ar virvelės dygsniais. Naudotas ir tiesusis dygsnis. Kryželio dygsnis aptinkamas rečiau, kaip ir amžiaus viduriu datuojamuose siuvinuose jau pasitaikantis smulkus grandinėlis dygsnis. Siuvinų faktūrai pajvairinti naudojami spalvoti šenilės¹¹ siūlai. Reljefinis siuvinų paviršius, kaip matysime iš atskirų pavyzdžių, taip pat išgaunamas siuvinėjant įvairaus sukrumo metalo spalvų siūlais.

8 Surdokaitė-Vitienė 2019: 69.

9 Vasiliūnienė 2014: 119–161.

10 Bendrinio šinuazerijos (*chinoiserie*) termino kilmė – prancūzų kalbos žodis *chinois* (kinų). Terminu apibūdinama rytietiškos stilistikos imitacija XVII–XIX a. dailėje. Pradėtas vartoti XVIII a. pradžioje.

11 Šenilė (pranc. *chenille*) – pūkuotas, savita technika pagamintas siūlas, dažniausiai naudotas siuvinėjimui. Žr.: *Krikščionybė Lietuvos mene* 2004: 288.

1 pav. Arnotas. Než. dirbtuvės. Lietuva. 1712–1724 m. Šilkinis ripsas, šilkinis grodetūras, auksuoto sidabro, sidabro, spalvoti šilkiniai siūlai, cekiniai: siuvinėjimas prisiuamaisiais dygsniais, atlasiniu, lygiuoju, kontūriniu, tiesiuoju dygsniu, cekiniais. 105 × 66 cm. BPM, BT-469/1 (G. Čiuželio nuotr.)

Katedros inventoriuje – įrašytas prie „senų“ raudonos spalvos drabužių pastarasis išskiriamas kaip „naujas“. Aprašytas panašiai. Šiek tiek daugiau aiškumo įneša paminėjimas, kad arnotas siuvinėtas gėlėmis ir „arabeskomis“. 1743 m. dokumente minimas vyskupo Gorainio dovanotas raudonas arnotas „su melsvomis gėlėmis“. Tikėtina,

Vienu ankstyviausiu regentystės laikotarpio siuvinėjimo pavyzdžiu galime laikyti arnotą iš Vilniaus Šv. Mikalojaus bažnyčios (dabar BPM)¹² (1 pav.). Šis dirbinyš, beje, įdomus ir kitu aspektu – remiantis archyviniais šaltiniais galima nuskaidyti rūbo sukūrimo laiką, jo pirminę saugojimo vietą ir aukotoją. Arnotą Vilniaus Katedrai¹³ dovanavo Vilniaus prelatas, Gudijos sufraganas ir Geranainių infulatas, vėliau Žemaičių vyskupas¹⁴ Aleksandras Mikalojus Gorainis († 1735). Galima arnoto paaukojimo data 1712–1724 metai. 1712 m. sudarytame Katedros liturginių reikmenų inventoriuje rūbas neminimas. 1724 m. šventovės dokumentuose įrašytas naujas raudonas arnotas (nenurodoma, iš kokio audinio pasiūtas), puoštas „didelėmis aukso ir sidabro gėlėmis“, paaukotas Žemaičių vyskupo Gorainio. Jo kolona išskirta plačiu auksiniu galionu. Pamušalas raudono audinio. Komplektuojamas kartu su stula ir manipulu, pasiūtais iš aukso spalvos liedinto audinio, su garstyčių spalvos ermezino (kitaikos) pamušalu. Tas pats arnotas minimas ir 1727 m.

¹² Arnotas publikuotas: *Vilniaus katedros lobynas* 2002: 338; Gaigalienė 2004: 203–204; Pauliukevičiūtė 2013: 228–229; Pauliukevičiūtė 2017: 92–93, 205. Registruotas KVR – Uk 32043, kitas kodas K1165, datuotas XVIII a. I puse.

¹³ Į Vilniaus Šv. Mikalojaus bažnyčių arnotas kartu su kita Katedros lobyno liturgine apranga pateko 1949 m. ją uždarius.

¹⁴ Vyskupas nuo 1716 iki 1735 metų.

kad vis dėlto tai tas pats drabužis, tik jo galionai ir pamušalas vėliau pakeisti. Taigi tikrai įgytas iki 1724 m. ir tai yra ankstyvas regentystės laikotarpio siuvinys¹⁵.

Dirbinio šonuose matome klasikinį regentystės stiliaus ornamentą – aukštyn banguojančios sidabraspalvės juostelės formuoja sanpynas ir kartušus. Jų viduje skleidžiasi stilizuoti tulpes ir vilkdalgius (?) primenantys žiedai. Kolonų raportas stambesnis. Čia laukus formuoja masyvesnės augalinės juostos, o atskirų jas papildančių motyvų stilizacija ir komponavimo būdas artimi šinuazerijai. Vertikaliose kolonų kompocijose matome lotosą (vandens leliją?) primenančius žiedus, smulkesnius stilizuotus žiedelius, siuvinėtus kelių atspalvių mėlynu ir geltonu šilku. Kolonų dekorą paįvairinančios abstra-

2 pav. Arnoto nugaros kolonos siuvinėto dekoro fragmentas – Go-rainių giminės herbas „Šreniava“ (*Šreniawa*). BPM, BT-469/1 (S. Poligienės nuotr.)

huotos geometrinės formos primena *bizarre*¹⁶ stiliaus audiniuose aptinkamus motyvus, o arnoto nugaros kolonos apačioje įkomponuotas aukotojo herbas „Šreniava“ (*Šreniawa*), liudijantis asmenines geradarijo intencijas, tampa organiška siuvinio dalimi, subtiliai papildančia dekorą visumą (2 pav.). Arnoto šonams artimu siuvinėjimu (tiek medžiagiškumo, tiek stilistine prasme) puošta ir bursa¹⁷. Įdomu tai, kad labai panašų dekorą komponavimo būdą ir atskirus panašiai stilizuotus motyvus matome ir arnoto, priklausiusio Vilniaus arkivyskupijos administratoriui vyskupui Romualdai Jalbžykovskiiui, kolonose. Akivaizdu, kad siuvinėtas paramento dekoras

15 1724 m. Vilniaus Katedros inventorių. *LMAVB RS. F. 43-19583*. L. 19; 1727 m. Vilniaus Katedros inventorių. *LMAVB RS. F. 43-19587*. L. 12v; 1743 m. Vilniaus Katedros inventorių. *LMAVB RS. F. 43-19590*. L. 6v.

16 *Bizarre* stilistikos audiniai austi apie 1690–1720 metus. Jiems būdinga asimetrija, stambokas raportas, ryškiaspalvis dekoras. Raštuose fantastiniai stilizuoti augaliniai motyvai kartu su abstrahuotomis geometrinėmis formomis dėliojami vertikale banguojančiomis juostomis. Tapatus ornamento komponavimo būdas vėliau buvo naudojamas ir rokoko laikotarpio audiniuose. *Bizarre* stiliaus audiniai pradėti austi Prancūzijoje, Liono šilko audyklose XVII a. paskutiniajame dešimtmetyje. XVIII a. pradžioje audžiami Spitalfilde (*Spitalfields*, Anglija), taip pat Italijoje veikusiose šilko manufaktūrose. *Bizarre* terminas šilkiniams audiniams apibūdinti vartojamas nuo 1957 metų. Termino apibrėžimą pasiūlęs meno istorikas dr. Vilhelmas Slomannas manė, kad šio tipo audiniai Europą pasiekdavo iš Indijos. Lietuvoje *bizarre* stiliui klaidingai priskiriami ir stambaus raporto, nėrinis imituojančių raštų audiniai, austi apie 1720–1740 m. Prancūzijoje ir Italijoje. Plačiau apie *bizarre* audinius ir jų ornamentiką žr.: Slomann 1953: 11–17; Browne 2000: 28–29; Ackermann 2000: 25–38; Gabija Surdokaitė-Vitienė 2014: 167–170.

17 Bursa publikuota: Pauliukevičiūtė 2017: 94, 205.

3 pav. Arnotas. Než. dirbtuvės. Lietuva. 1720–1735 m. Drobė, auksuoto sidabro, sidabro, įvairiaspalviai šilkiniai siūlai: siuvinėjimas prisiuvamaisiais dygsniais, atlasiniu, lygiuoju, kontūriniu, tiesiuoju dygsniu, reljefinis siuvinėjimas. 112 × 70 cm. BPM, BT-1830/1 (G. Čiuželio nuotr.)

sukurtas sekant vyskupo Gorainio dovanoto rūbo puošyba. Tą netiesiogiai patvirtintų ir dirbinio sukūrimo aplinkybės¹⁸.

Šiek tiek vėliau galėjo būti įgytas ir kitas su vyskupais Aleksandru Mykolu arba Aleksandru Kazimieru Gorainiais siejamas arnotas¹⁹, puoštas aukotojo herbu (3 pav.). Šį paramentą regentystės stilistikai galima priskirti sąlyginai. Auksu, sidabru ir įvairiaspalviu šilku siuvinėtas ant drobės jis primena rūbą, sukirtą iš standaus liedinto audinio²⁰. Siuvinėto dekoru pagrindiniai motyvai – lenktos aukso spalvos faktūruotos juostelės-riestės, smulkūs stilizuoti augalai – derinami su abstrahuotais geometriniais intarpais kaip ir anksčiau aprašyto arnoto kolonose. Įdomu tai, kad KAM esančio arnoto kolonų siuvinėti raštai imituoja būtent šio drabužio kolonų puošybą (4 pav.)²¹. Tiesa, ji gerokai menkesnio meninio lygio ir, tikėtina, siuvinėta provincijos amatininko, savitai interpretavusio „pirmavaizdžio“ dekorą. Gorainių giminės herbas „Šreniava“ (*Śreniawa*), vainikuotas karūna, su vyskupo insiginijomis komponuojamas arnoto nugaros kolonoje²².

18 1931 m. pasiūtas drabužis priklausė tuometiniam Vilniaus arkivyskupijos administratoriui vyskupui Romualdai Jalbzykovskui (Romuald Jalbrzykowski, 1876–1955), tais pačiais metais sušaukusiam Vilniaus arkivyskupijos sinodą. Kaip matyti iš įrašo dirbinyje – *Jego Ekscelency Arcybiskupowi / R. Jalbrzykowskiemu / Zgromadzenia S. S zakonnych / w Wilnie 7 / II 1931 r.* – arnotas veikiausiai buvo pasiūtas ta proga (Instytut sztuki PAN, Zakład badań podstawowych historii sztuki, fototeka, P. Jamskio nuotr.).

19 Dabar – BPM, dirbinio inv. Nr. BT-1830/1. Registruotas KVR – Uk 37845. Arnotas „atpažįstamas“ 1743 m. Vilniaus Katedros inventoriuje. Minimas taip pat vėlesniuose – 1781 ir 1796 m. – dokumentuose. Žr.: 1743 m. Vilniaus Katedros inventorių. *LMAVB RS. F. 43-19590. L. 5v*; 1781 m. Vilniaus Katedros inventorių. *LMAVB RS. F. 43-19603. L. 4v*; 1796 m. Vilniaus Katedros inventorių. *LMAVB RS. F. 43-19611. L. 3v*. Jis publikuotas: *Vilniaus katedros lobynas* 2002: 201, 247; Gaigalienė 2004: 164–165.

20 Liedinti audiniai – bendrinis pavadinimas šilkinų ar pusšilkinų audinių, kurių visas paviršius arba jo dalys, dažniausiai raštų dugnas, išaustas tauriųjų metalų siūlais, vielutėmis, folijos juostelėmis. Termino ir apibrėžimo šaltinis: Martinaitienė 2013: 79.

21 Dirbinio inv. Nr. BMx 799. Registruotas KVR – Uk 39671. Arnotas publikuotas: Martinaitienė 2004: 224–225.

22 Arnoto kolonoje esantis herbas galbūt galėjo būti ne vyskupo, o jo insiginijas nešiojančio infulato. Abu Gorainiai (Aleksandras Mikalojus ir Aleksandras Kazimieras) vienas po kito buvo Geranainių infulatai. Remiantis tik šiomis žiniomis arnotą būtų galima datuoti plačiu 1704–1743 m. laikotarpiu (jei Gorainis vyresnysis nebuvo tapęs infulatu dar anksčiau – bet ne anksčiau nei 1699 m.). Tačiau stilistinės siuvinėto dekoru ypatybės „siaurina“ ribas – drabužis datuotinas XVIII a. 4–5 deš. pradžia (iki 1743 m.). Už konsultacijas vyskupų Gorainių biogramų ir herbų tema dėkojame dr. Liudui Jovaišai.

4 pav. Arnotas. Než. dirbtuvės. Prancūzija (arnoto šonų audinys), Lietuva (siuvinėjimas). XVIII a. II kv. (iki 1743 m.). Arnoto šonų audinys – šilkinis brokatas, įvairiaspalviai šilkiniai, metalo siūlai: brošavimas. Arnoto kolonos – šilkinis ripasas, įvairiaspalviai šilkiniai, metalo siūlai: siuvinėjimas atlasiniu, lygiuoju dygsniu, reljefinis siuvinėjimas. 100,5 × 61 cm. KAM, BMx 799; KVR, Uk39671 (A. Baltėno nuotr.)

5 pav. Arnotas. Kolonų siuvinėto dekoro fragmentas. Než. dirbtuvės. V. Europa (audiniai), Lietuva (siuvinėjimas). XVIII a. 3 deš. – arnoto kolonų audinys, siuvinėjimas. XIX a. – arnoto šonų audinys, pasiuvimas. Arnoto kolonos – šilkinis brokatas, šilkinio ripso skiautės, šilkinės virvelės: siuvinėjimas prisiuvamaisiais dygsniais, tekstilės aplikacija. Arnoto šonų audinys – šilkinis aksomas. 96 × 66,5 cm. KAM, BMx 818; KVR, Uk40354 (A. Baltėno nuotr.)

Santūrus, klasikinius regentystės stiliaus bruožus atspindintis dekoras matomas arnoto²³ iš Kauno arkivykupijos muziejaus²⁴ kolonose (5 pav.). Simetriškas, viršun kylantis ornamentas – siaurų juostelių laukai, juos papildantys katilėlių ir stilizuotas tulpės (?) primenantys žiedai, lenkti, skiautėti karpyto kontūro lapai – aplikiuotas rausvo (lašišinio?) atspalvio šilkinio brokato dugne. Žalio ripsinio šilko atraižų aplikijas prilaiko aukso spalvos metalo siūlų pakraštėliai. Labai panašus ornamentas ir jo komponavimo būdas matomi ir arnoto iš Krokuvos nacionalinio muziejaus tekstilės rinkinio puošyboje²⁵. Beje, pastarasis dirbinyš datuojamas konkrečia – 1720 m. – data.

²³ Arnotas publikuotas: Žalėnas 2004: 224. Registruotas KVR – Uk 40354, datuojamas XIX a. Tikslinamas dirbinio datavimas – arnoto kolonų audinį ir siuvinėtą dekorą reikėtų datuoti XVIII a. 3 dešimtmėčiu.

²⁴ Dirbinio inv. Nr. BMx 818.

²⁵ Dirbinio inv. Nr. MNK XIX-8252.

Tad neatmestina tikimybė, kad ir KAM esančio rūbo kolonos galėjo būti siuvinėtos panašiu metu (šiek tiek vėliau?)²⁶ – tokiu atveju tai būtų ankstyviausias Lietuvoje žinomas regentystės laikotarpio siuvinėto dekoru pavyzdys.

Chrestomatiniu regentystės ornamentikos pritaikymo pavyzdžiu liturginėje tekstilėje galime laikyti žalios liturginės spalvos kapą (XVIII a. 4 deš.) iš Užuguoščio Šv. apaštalų Petro ir Pauliaus bažnyčios (6 pav.)²⁷. Jos skraistė sukirpta iš prašmatnaus šilkinio brokato, austo vienoje iš XVIII a. II ketvirtyje Lione veikusių šilko audyklų. Kapos preteksta ir skydas pasiūti iš garstyčių spalvos šilkinio atlaso, siuvinėto spalvotu šilku, auksuotais sidabro siūlais ir sidabraspalviais galionėliais. Iš lanksčių, tarpusavyje persipinančių juostelių suformuoti nedideli įmantraus kontūro laukeliai viduje užpildomi stilizuotomis aštuonkampėmis anyžiaus žvaigždėmis ir žaliu šilku šešėliuotais katilėlių žiedais.

Beje, tapatų ornamento komponavimo būdą matome ir arnoto²⁸ iš Domanovo (Lenkija) Šv. Daratos bažnyčios bei dalmatikos iš Panevėžio Kristaus Karaliaus katedros (7 pav.)²⁹ kolonose. Dalmatika pasiūta iš dviejų spalva ir faktūra tarpusavyje kontrastuojančių audinių – šilkinio grodetūro šonuose ir balto atlasinio šilko kolonose ir rankovėse.

6 pav. Kapa. Než. dirbtuvės. Prancūzija, Lionas (kapos skraistės audinys), Lietuva (kapos pretekstos, skydo audinys (?), siuvinėjimas, pasiuvimas). 1730–1740 m. Kapos skraistės audinys – šilkinis grodetūras, įvairiaspalviai šilkiniai, metalo siūlai: brošavimas. Kapos preteksta ir skydas – šilkinis atlasas, spalvoti šilkiniai, auksuoto sidabro siūlai, galionai: siuvinėjimas, tekstilės aplikacija. 167,9 × 275 cm. Užuguoščio Šv. apaštalų Petro ir Pauliaus bažnyčia (A. Baltėno nuotr.).

²⁶ Tokį įspūdį dar labiau sustiprina abiejų drabužių kolonų medžiagiškumas, spalvinis sprendimas ir panaudota siuvinėjimo technika.

²⁷ Dar viena kapa su identiško dekoru preteksta ir skydu saugoma privačioje kolekcijoje.

²⁸ Šiuo atveju skiriasi dekoru atlikimo technika – arnoto kolonų ornamentas siuvinėtas metalo siūlais ir cekinais.

²⁹ Dalmatika publikuota: Gaigalienė 2004: 251.

7 pav. Dalmatika. Než. dirbtuvės. V. Europa (audiniai), Lietuva (siuvinėjimas). XVIII a. II ketv. Dalmatikos šonai, rankovių apatinė dalis – šilkinis grodetūras, įvairiaspalviai šilkiniai, sidabro siūlai, cekiniai, galionai: siuvinėjimas atlasiniu, lygiuoju, kontūriniu dygsniu, cekiniais, tekstilės aplikacija. Dalmatikos kolonos, rankovės – šilkinis atlasas, spalvoti šenilės, šilkiniai, auksuoto sidabro siūlai, folijos juostelės, cekiniai, galionai: siuvinėjimas, tekstilės aplikacija. 105 × 81 cm. Panevėžio Kristaus Karaliaus katedra (A. Baltėno nuotr.)

8 pav. Dalmatikos kolonos siuvinėto deko fragmentas. Panevėžio Kristaus Karaliaus katedra (A. Baltėno nuotr.)

Kolonų ir rankovių puošyboje lengvai atpažįstamas regentystės stiliaus ornamentas yra sudėliotas iš aplikuotų dviejų plokčių auksaspalvių galionėlių. Įmantrios pynės drabužio kolonose, kaip ir prieš minėtuose paramentuose, įrėmina nedidelius laukelius su žvaigždinio anyžiaus pavidalo žiedais (8 pav.). Šoniniuose laukelių linkiuose simetriškai komponuojami stilizuoti akanto lapai. Kolonų apačioje iš jų formuojamas dekoratyvus, katilėlio žiedą primenantis motyvas. Siuvinėjama auksuoto sidabro (?), spalvotais šenilės siūlais, folijos juostelėmis. Ploteliai tarp persipinančių galionėlių užpildomi rausvos spalvos suktais šilkiniais siūlais siuvinėtais šachmatų lentos langeliais – regentystės siuvinuose populiariu motyvu. Išskirtinis, palyginti su jau aptartų paramentų, dalmatikos deko bruožas – trelįžą imituojantis rūbo šonų audinio skaidymas sidabro spalvos galionėliais į rombų ir trikampių pavidalo laukelius (9 pav.)³⁰. Juose pražįsta įvairiaspalviu šilku siuvinėtos augalinės šakelės su stilizuotais žiedais, tarp kurių lengviau atpažįstamos rožės ir gvazdikai. Imituojant prancūziškų šilkinų audinių faktūrinius subraportus, laukelių dugnas papildomai siuvinėtas skirtingų ilgių juostelėmis. Panašų ornamentu komponavimo būdą, kai regentinių juostelių suformuotuose laukeliuose

³⁰ Tokį patį deko komponavimo būdą matome ir dalmatikos iš Ružanų Švč. Trejybės bažnyčios šonuose. Publikuota: *Дэкаратыўна-прыкладное* 1984, il. 136.

9 pav. Dalmatikos šonų siuvinėto dekoro fragmentas. Panevėžio Kristaus Karaliaus katedra (A. Baltėno nuotr.)

dėliojamos įvairiažiedės puokštelės, galime matyti ir XVIII a. vid. bažnytinės tekstilės dirbinyje iš Vilniaus Šv. apaštalo Petro ir Povilo bažnyčios (dabar BPM) (10 pav.)³¹.

Regentystės stiliaus bruožų esama ir XVIII a. viduryje siuvinėtame kapos iš Kaišiadorių Kristaus Atsimainymo katedros pretekstos dekore³². Stambokas ornamentas, vilnijantis horizontalia juosta, dėliojamas iš rombo pavidalo laukelių, stilizuotų akanto ir raudono kontūro gyslotų lapų, tulpių ir stambių, katilėlių žiedus primenančių, motyvų. Siuvinėta spalvotais šenilės siūlais, taigi išgaunamas lengvai faktūruotas „aksominis“ siuvinėto dekoru paviršius (11 pav.).

Skiriamasis toliau aptariamų paramentų bruožas – stambi, sakytume, „sunki“, puošyba regentystei būdingais elementais. Pirmiausia čia minėtinas baltos liturginės spalvos arnotas (komplektuojamas kartu su rekvizitais – stula, manipulu, veliumu ir bursa) iš LNDM fondų (12 pav.)³³. Komplektas pasiūtas iš balto

10 pav. Siuvinys (užuolaida?). Než. dirbtuvės. Lietuva. XVIII a. vid. Šilkinis atlasas, įvairiaspalviai šilkiniai siūlai, galanterinė juostelė: siuvinėjimas atlasiniu, lygiuoju, tiesiuoju, kontūriniu dygsniu, prancūzišku mazgu, tekstilės aplikacija. 258 × 100 cm. BPM, BT-924 (A. Baltėno nuotr.)

31 Veikiausiai tai užuolaida. Tiksliau – užuolaidų poros dalis. Šie specifinės paskirties bažnytinės tekstilės dirbiniai dažnai minimi XVIII a. bažnyčių inventoriuose. Deja, mūsų dienas pasiekė pavieniai pavyzdžiai. Dirbinio inv. Nr. BT-924.

32 Kapa registruota KVR – Uk 25599, kitas kodas K35K62.

33 Dirbinio inv. Nr. TA-561/1.

11 pav. Kapa. Než. dirbtuvės. Prancūzija, Lionas (kapos skraistės audinys), Lietuva (kapos pretekstos audinys (?), siuvinėjimas, pasiuvimas), Rusija (kapos skydo audinys). XVII a. pab.–XVIII a. I ketv. – kapos skraistės audinys. XVIII a. vid. – kapos preteksta. XIX a. IV ketv.–XX a. pr. – kapos skydo audinys, sąsaga. Kapos skraistės audinys – šilkinis brokatas, sidabro siūlai: brošavimas. Kapos preteksta – šilkinis atlasas, įvairiaspalviai šilkiniai, šenilės siūlai: siuvinėjimas. Kapos skydas – pusšilkie brokatas, metalo siūlai, folijos juostelės: brošavimas. Sąsaga – metalas: štapavimas; sidabravimas. 154,5 × 246 cm; Sąsaga – 7 × 4,5 cm. Kaišiadorių Kristaus Atsimainymo katedra (A. Baltėno nuotr.)

atlasinio šilko. Siuvinėtam jo dekorui panaudoti dviejų pločių auksaspalviai galionai, įvairiaspalviai šilkiniai, šenilės siūlai, folijos juostelės ir cekinai. Arnotas sukirtas iš vientiso audinio, o siuvinėtas komplekto dekoras, sprendžiant iš jo komponavimo ypatumų (ypač rekvizituose) ir atskirų dalių „išryškinkimo“ folijos juostelėmis ir cekinais, perkeltas iš senesnio drabužio. Juostų ornamentą paramentuose praturtina smulkūs katilėlių ir tulpelių žiedai, sodrios stambiažiedės lapuotos šakos. Beveik identiškos puošybos dalmatika išlikusi Salų (dab. Baltarusija) Dievo Motinos bažnyčioje. Panašias „sunkias“ galionų sampynas galime matyti arnoto iš Valkavisko (Volkovysko) (dab. Baltarusija) Šv. Vaclovo bažnyčios dekore, kurį papildo nedidelės puokštelės, perrištos kaspinais, ir gėlių girliandos (festonai). Voverių (Vaviorkos) (dab. Baltarusija) bažnyčioje esančio arnoto šonus puošia gerokai „lengvesnių“ juostelių arabeskos.

Aptartam siuvinėjimo tipui galima priskirti ir arnotą iš BPM³⁴. Galionų sampynas čia papildo

12 pav. Arnotas. Než. dirbtuvės. V. Europa (audinys), Lietuva (siuvinėjimas, pasiuvimas). XVIII a. II ketv. – siuviniai. XIX a. – audinys, pasiuvimas. Šilkinis atlasas, spalvoti šilkiniai, šenilės siūlai, folijos juostelės, cekinai, galionai: siuvinėjimas, tekstilės aplikacija. 104,5 × 67,5 cm. LNDM, TA-561/1 (LNDM nuotr.)

³⁴ Dirbinio inv. Nr. BT-1965. Registruotas KVR – Uk 37902. Arnotas publikuotas: Pauliukevičiūtė 2004: 142–143, 207. Leidinyje jis datuojamas XIX a. viduriu, kaip ir KVR.

jau ne kartą aptartas regentystės stiliaus plastiškų ornamentų „arsenas“ – „žvaigždėti“, rozetes imituojantys žiedai, akanto lapai ir vorele dėliojami nedideli apskritimai, primenantys sakralinės auksakalystės dirbiniuose dažnai matomas perliukų sekas. Siuvinų koloritas itin būdingas regentystės laikotarpiui, tad netenka abejoti ir dėl jų datavimo – XVIII a. II ketvirčio.

Iš dalies tapatų (medžiagiškumo ir technikos prasme) regentystės stiliaus siuvinėjimo pavyzdį matome ir dalmatikos iš Ružanų Švč. Trejybės bažnyčios kolonose³⁵. Tik čia aplikuotų galionų pynės dar papildoma vertikale nubanguojantys siauri aukso spalvos cekinų „kaspinėliai“. Ornamento vidiniai laukeliai pildomi rausvo šilko šachmatų lentos langelių motyvais ir klasiki-

13 pav. Infula. Než. dirbtuvės. V. Europa (audinys), Lietuva (siuvinėjimas, pasiuvimas). XVIII a. vid. Šilkinis atlasas, folijos juostelės: siuvinėjimas. 39,8 × 31,7 cm; juostų ilgis – 39,5 cm. Šiluvos Švč. Mergelės Marijos Gimimo bazilika (A. Baltėno nuotr.)

niu metalo siūlų treljažu. Treljažą imituoja ir dalmatikos šonuose aplikuoti galionėliai, skaidantys rūbo dalis į rombų ir trikampių pavidalo laukelius. Kaip jau buvo minėta – tai rečiau regentystės laikotarpio dekore pasitaikantis puošybos būdas. Akreiptinas dėmesys, kad kol kas panašaus siuvinėjimo pavyzdžių nepavyko aptikti kaimyninėje Lenkijoje, tad, matyt, jis labiau būdingas LDK žemėms.

Regentystės laikotarpio lengvo ir žaismingo siuvinio pavyzdys – Kriaunų Dievo Apvaizdos bažnyčioje išlikęs veliumas (1738–1750 m.)³⁶. Iš balto šilko sukirptas dirbinys puoštas išraiškingu siuvinėjimu. Šiuo atveju siauros regentystės stiliaus juostelės, priešingai nei daugumoje aptartų atvejų, neformuoja atskirų laukų, bet tarsi įrėmina dirbinio pakraščius. Siuvinėta spalvotais šilkiniais siūlais, auksuotais šilko siūlais, aukso spalvos folijos juostelėmis taip sukuriama efektinga dekorą, stebinančią subtiliais spalvų deriniais ir kompozicine darna.

Infula³⁷ iš Šiluvos Švč. Mergelės Marijos Gimimo bazilikos – dar vienas efektingas regentystės stiliaus siuvinys (13 pav.)³⁸. Jos dekore vėlgi galime matyti šinuazerijos bruožų. Ypatingo puošnumo dirbiniui suteikia kartu su smulkiais, regentystei įprastais, motyvais komponuojamos lenktos lapuotos chrizantemų žiedų su išilgintais žiedlapiais šakelės. Toks charakteringas chrizantemų (su išilgintais žiedlapiais)

35 Siuvinėtas dalmatikos kolonos fragmentas publikuotas: *Декоративна-прикладное мастацтва* 1984, il. 136.

36 Veliumas publikuotas: Poligienė 2008: 59, il. 3.

37 Infula, arba mitra – labai aukštas ir puošnus vyskupo ar popiežiaus galvos apdangalas. Terminu ir apibrėžimo šaltinis: *Krikščionybė Lietuvos mene* 2004: 25.

38 Tikslinamas objekto datavimas. Infula registruota KVR (Uk 27585, kitas kodas K462K6) ir klaidingai datuota kaip XIX a. II ketv. dirbinys.

motyvas matomas ir raudonų stulų poros iš Trakų bažnyčios dekore (siuvinėta panašiu metu – XVIII a. II ketv.), kur jis derinamas su tvarkingomis smulkių kiparisų eilėmis. Beveik identiškais chrizantemų žiedais yra puošta ir stula iš Geranainių (dab. Baltarusija) bažnyčios³⁹. Skiriamoji Šiluvos bažnyčios infulos dekoro ypatybė – ištisinis siuvinėjimas sidabro spalvos folijos juostelėmis. Tapačios atlikimo technikos, kai vienspalviame audinio dugne ornamentas siuvinėjamas metalo siūlais, metalo siūlų virvelėmis ar folijos juostelėmis, pavyzdžius matome arnoto iš Kelcų Katedros lobyno siuvinėtoje kolonoje⁴⁰ (1737–1747 m.) ir vyskupo K. A. Šembeko (Krzysztof Andrzej Jan Szembek) Fromborko katedrai funduotos kapos (1740–1743 m.) dekore⁴¹. Itin plačiai šis puošybos būdas siuviniuose buvo naudojamas vėliau – klasicizmo laikotarpiu.

XVIII a. viduriu datuojamas ir su Berezos (dab. Baltarusija) kartūzų vienuolyno meniniu palikimu siejamas baltos spalvos arnotas, be regentystės stiliaus skiriamuoju bruožu tapusių lanksčių juostelių ir katilėlius primenančių žiedų, papildomai dekoruotas kriauklių „vėduoklėmis“ (Lietuvoje pastarasis motyvas dažnesnis regentystės stiliaus sakralinės auksakalystės dirbinių puošyboje), akanto lapais ir nugaros kolonoje įkomponuota ekspresyvia šv. arkangelo Mykolo figūra. Tiek regentystės, tiek rokoko stilių bruožų turinčio siuvinio dekoras, be dažnai naudotos aplikavimo technikos, siuvinėtas lygiuoju, atlasiniu ir grandinėlės dygsniais.

Dėl stiliaus pokyčių įtakos XVIII a. 3 deš. – XVIII a. vidurio siuviniuose matome ne tik ryškų regentystės stilių. Trumpai buvo užsiminta apie regentystei būdingų ornamentų derinimą su šinuazerijos elementais. Tad teksto pabaigoje aptarsime dar keletą paramentų, kurių siuvinėtame dekore ir yra tokių „rytietiškos“ stilizacijos elementų.

Pirmiausia vertėtų atskirai aptarti XVIII a. II ketvirčio arnotą iš BPM (14 pav.)⁴². Jo kolonų puošybą laikytume išskirtiniu šinuazerijos stilistikos dekoro pavyzdžiu

14 pav. Arnotas. Než. dirbtuvės. Prancūzija (arnoto šonų audinys), Lietuva (siuvinėjimas). XVIII a. II ketv. Arnoto šonų audinys – lampasas, spalvoti šilkiniai, sidabro siūlai: brošavimas, lansavimas. Arnoto kolonos – šilkinis atlasas, įvairiaspalviai šilkiniai, šenilės, metalo siūlai, bajorėliai: siuvinėjimas lygiuoju, kontūriniu, tiesiuoju dygsniu, bajorėliais, reljefinis siuvinėjimas. 104 × 67,5 cm. BPM, BT-1757 (A. Baltėno nuotr.)

39 Vienos iš Trakų bažnyčios stulų pamušale juodu rašalu įrašyta 1850 m. data veikiausiai žymi paramento persiuvinimo laiką. Aptariamieji paramantai sukirpti panaudojant kitos nenustatytos paskirties siuvinį – tam neretai būdavo naudojami dėvėjimui jau netinkami liturginiai drabužiai. Žr.: Surdokaitė-Vitienė, Poligienė 2015: 220, 222.

40 Michałowska 1989: 63–64, il. 56.

41 Kapa bažnyčiai padovanota jau po vyskupo mirties 1743 m., vykdamas jo testamentą. Paramentas pasiūtas ir siuvinėtas Branevo (Braniew) kotryniečių vienuolyno dirbtuvėje. Plačiau: Okulicz 1999: 29–30, 67, il. 15, 16.

42 Dirbinio inv. Nr. BT-1757.

15 pav. Arnoto nugaros kolonos siuvinėto dekoro fragmentas – feniksas. BPM, BT-1757 (A. Baltėno nuotr.)

16 pav. Arnoto priekio kolonos siuvinėto dekoro fragmentas – elniai, pučiantys ugnį. BPM, BT-1757 (A. Baltėno nuotr.)

siuvinėjimu puoštų apdarų. Tačiau atskirų panašiai stilizuotų dekoru elementų galime išvysti XVIII a. pirmosios pusės rytietiškuose audiniuose⁴⁴.

Spalvotais šilkiniais siūlais siuvinėti šinuazerijos stilistikos smulkūs augaliniai motyvai kartu su embleminėmis Švč. Mergelės Marijos Vardo kompozicijomis praturtina eklektišką arnotų iš Daugų Dievo Apvaizdos bažnyčios kolonų⁴⁵ puošybą (čia dar matome ir siaurų aukso spalvos tinklelio juostelių bei galionų aplikacijas).

43 Krikščioniškoje ikonografijoje feniksas laikomas Kristaus nemirtingumo ir Prisikėlimo simboliu. Vienu iš Prisikėlimo simbolių laikomas ir granatas. Elnias ankstyvosios krikščionybės laikais laikytas Gyvybės šaltinio – Kristaus, Pasaulio Išganytojo – simboliu. Viduramžiais krikščionybės dailėje elnias tapatinamas su Kristumi, šėtono priešiu ir naikintoju.

44 Tiesa, šio tipo audiniai Lietuvoje nėra dažnai aptinkami, bet Molėtų Šv. apaštalo Petro ir Povilo bažnyčioje yra išlikęs baltas arnotas, sukirptas iš rytietiško dekoru audinio.

45 Vienas iš arnotų publikuotas: Klajumienė 2006: 52, 55.

liturginės tekstilės dirbiniuose Lietuvoje. „Tirštame“ rytiškame gėlių (stilizuotų kininių ratilių, chrizantemų, granato žiedų) ir spirališkų ūselių fone apskrituose laukuose komponuojami svarbūs plastiniai ir prasminiai rūbo dekoru elementai – ilgauodegiai fantastiniai paukščiai, primenantys feniksus (15 pav.), Dievo Avinėlis, granato vaisius, ore sklendžiantis Šv. Dvasios balandis ir kolonų apačioje išsiuvinėti elniai, pučiantys ugnį (?) (16 pav.). Ši palengva skaitoma embleminė kompozicija suponuoja mintį, kad arnotas buvo skirtas ir naudotas velykiniu laikotarpiu⁴³. O paramento kolonų dekoru visuma leistų teigti, jog tai – dviejų visiškai skirtingų meninių kultūrų – rytų ir vakarų – sąveikos atspindys. Arnoto kolonų siuvinėto ornamento analogų iki šiol neaptikta tarp žinomų šio laikotarpio

17 pav. Stula. Než. dirbtuvės. V. Europa (audinys), Lietuva (siuvinėjimas, pasiuvimas). XVIII a. vid. – siuviniai. XX a. pr. – audinys, dalis siuvinų, pasiuvimas. Šilkinis ripsas, įvairiaspalviai šilkiniai, metalo siūlai, cekiniai, folija: siuvinėjimas atlasiniu, lygiuoju dygsniu, cekiniais, reljefinis siuvinėjimas, tekstilės aplikacija. 218 × 21,2 cm. LNM, AM GEK 21388, T-609 (A. Baltėno nuotr.)

18 pav. Arnotas. Než. dirbtuvės. Lietuva. XVIII a. vid. Drobė, spalvoti šilkiniai, metalo siūlai: siuvinėjimas atlasiniu, lygiuoju, kontūriniu, tiesiuoju dygsniu, prancūzišku mazgu, reljefinis siuvinėjimas. 93 × 65 cm. LNM, IT-7510 (A. Baltėno nuotr.)

Šinuazijos bruožai atpažįstami violetinės spalvos stuloje iš LNM (17 pav.)⁴⁶ – apdarą puošia išraiškingi XVIII a. vidurio Rytų dailės įtakoje stilizuoti augaliniai motyvai (perkelti iš ankstesnio dirbinio). Panašaus laiko LNM tekstilės rinkinyje saugomo balto arnoto, siuvinėto imituojant brangius brokatinius audinius (18 pav.)⁴⁷, žvilgiame smulkiu zigzagu faktūruotame dugne pastelinio atspalvio šilku šešėliuotas dinamiško piešinio ornamentas sujungia tiek šinuazijos, tiek anktyvojo rokoko elementus. Sidabriniam šonų fone plaukia „trūkčiojančios“ melsvos augalinės „juostelės“, o jų linkiuose įterptos žydinčios purios smulkiažiedės gvazdikų šakelės (19 pav.). Arnoto kolonose išsiuvinėti trapūs dvispalviai rokokines liepsneles primenantys motyvai.

⁴⁶ Dirbinio inv. Nr. T-609.

⁴⁷ Dirbinio inv. Nr. IT-7510. Arnoto fragmentas publikuotas: Gaigalienė 1988: 11, il. XXIII (42).

19 pav. Arnoto šonų siuvinėto dekoro fragmentas. LNM, IT-7510 (A. Baltėno nuotr.)

Ir nors minėtasis paramentas savo siuvinėjimo technika dar tęsia senąsias amato tradicijas (siuvinėjimas imituojant brokatinius audinius Lietuvoje žinomas nuo XVII a. antrosios pusės), jo spalvinė gama, dekoru komponavimo būdas ir atskirų motyvų stilizacija jau atspindi stilinių pokyčių kaitą.

Išvados

Straipsnyje pristatyta ir aptarta iki šiol menkai tyrinėta XVIII a. 3 dešimtmečio – XVIII a. vidurio liturginės tekstilės siuvinėto grupė, išsiskirianti vėlyvojo baroko atmainos – regentystės stiliaus – ornamentine puošyba. Čia greta dominuojančių klasikinių stiliaus bruožų – regento tipo juostelių sanpynų, kartušų, laukų, derinamų kartu su anyžiaus žvaigždėmis, katilėlių ir smulkiais tulpelių žiedais, kitais augaliniais motyvais ir pan., organiškai įpinami rytietiškos kilmės šinuazerijos stilistikos elementai ir *bizarre* stiliaus audiniuose aptinkami motyvai. Iki šiol vyravusi nuomonė, kad teturime pavienius siuvinėtu regentystės ornamentiniu dekoru

puoštus liturginės tekstilės dirbinius, kaip matyti iš tekste aptartų pavyzdžių, koreguotina. Išties galime kalbėti apie išlikusį nemažą šio tipo siuvinėto kiekį ir ankstyvus – XVIII a. 3 dešimtmečio pradžios – siuvinėtu ornamentiniu dekoru puoštus regentystės stiliaus paramentus, bendrame laikotarpio siuvinėtos liturginės tekstilės kontekste išsiskiriančius ir kolorito bei technologiniais (siuvinėjimas šenilės siūlais, aplikacijų gausa) pokyčiais. Pastarieji dirbiniai praturtina liturginės tekstilės siuvinėto lobyną, o amato meistrystę nenusileidžia kaimyniniuose kraštuose aptiktiems pavyzdžiams. Tekste pateikiamos įžvalgos leistų daryti prielaidą, kad ateityje tyrimas galėtų būti plečiamas toliau gilinantis į laikotarpio dekoru ypatumus, galimą jų kilmę bei interpretacijas ir platesnių kontekstinių sąsajų paiešką.

Gauta 2020 11 23

Priimta 2020 12 02

Santrumpos

KVR – Kultūros vertybių registras

LMAVB RS – Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių bibliotekos Rankraščių skyrius

Uk – unikalus kodas (Kultūros vertybės, registruotos Kultūros vertybių registre, unikalus kodas)

Šaltiniai ir literatūra

1. 1724 m. Vilniaus Katedros inventorius. *LMAVB RS. F. 43-19583. L. 19.*
2. 1727 m. Vilniaus Katedros inventorius. *LMAVB RS. F. 43-19587. L. 12v.*
3. 1743 m. Vilniaus Katedros inventorius. *LMAVB RS. F. 43-19590. L. 6v.*
4. 1781 m. Vilniaus Katedros inventorius. *LMAVB RS. F. 43-19603. L. 4v.*
5. 1796 m. Vilniaus Katedros inventorius. *LMAVB RS. F. 43-19611. L. 3v.*
6. Ackermann, H. C. *Seidengewebe des 18. Jahrhunderts*. Vol. 1: *Bizarre Seiden* (Textilsammlung der Abegg-Stiftung Band 2). Riggisberg: Abegg-Stiftung, 2000.
7. Gaigalienė, L. Arnotas, stula ir manipulas. *Lietuvos sakralinė dailė. XI–XX a. pradžia*: Lietuvos tūkstantmečio programos ir Jubiliejinių 2000 metų parodos „Krikščionybė Lietuvos mene“ katalogas. T. III: *Bažnytinė tekstilė*. Sud. Gražina Marija Martinaitienė, Eglė Pinkutė. Vilnius: Lietuvos dailės muziejus, 2004: 164–165.
8. Gaigalienė, L. Dalmatika. *Lietuvos sakralinė dailė. XI–XX a. pradžia*: Lietuvos tūkstantmečio programos ir Jubiliejinių 2000 metų parodos „Krikščionybė Lietuvos mene“ katalogas. T. III: *Bažnytinė tekstilė*. Sud. Gražina Marija Martinaitienė, Eglė Pinkutė. Vilnius: Lietuvos dailės muziejus, 2004: 251.
9. Gaigalienė, L. *XVI–XIX a. siuviniai*. Vilnius: LTSR istorijos ir etnografijos muziejus, 1988.
10. Giniūnienė, A.; Poligienė, S. Apie Vilniaus Šv. Dvasios bažnyčioje rastus relikvijorius, jų puošybą ir relikvijas. *Excellentia virtutum: šventieji Lietuvos kultūroje*. Sud. Asta Giniūnienė. Vilnius: Lietuvos Kultūros tyrimų institutas, 2019: 191–235.
11. Klajumienė, D. Daugų Dievo Apvaizdos bažnyčia. *Kaišiadorių vyskupija ir sakralinis paveldas*. Sud. Svetlana Poligienė. Vilnius: Savastis, 2006: 50–57.
12. Kolendo-Korczak, K. Kościół parafialny p. w. Św. Mikołaja Biskupa w Gieranonach. *Materiały do dziejów sztuki sakralnej na ziemiach wschodnich dawnej Rzeczypospolitej*. D. III. T. 1. Red. Maria Podlowska-Reklewska. Kraków: Międzynarodowe Centrum Kultury w Krakowie, Instytut sztuki PAN, 2011: 25–65.
13. Martinaitienė, G. M. *Audiniai ir jų spalvos Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės istoriniuose šaltiniuose*. Vilnius: Nacionalinis muziejus Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės valdovų rūmai, 2013.
14. Martinaitienė, G. M. Liturginių rūbų istorijos metmenys. *Lietuvos sakralinė dailė. XI–XX a. pradžia*: Lietuvos tūkstantmečio programos ir Jubiliejinių 2000 metų parodos „Krikščionybė Lietuvos mene“ katalogas. T. III: *Bažnytinė tekstilė*. Sud. Gražina Marija Martinaitienė, Eglė Pinkutė. Vilnius: Lietuvos dailės muziejus, 2004: 12–26.
15. Martinaitienė, G. M. Arnotas. *Lietuvos sakralinė dailė. XI–XX a. pradžia*: Lietuvos tūkstantmečio programos ir Jubiliejinių 2000 metų parodos „Krikščionybė Lietuvos mene“ katalogas. T. III: *Bažnytinė tekstilė*. Sud. Gražina Marija Martinaitienė, Eglė Pinkutė. Vilnius: Lietuvos dailės muziejus, 2004: 224–225.
16. Michałowska, M. *Zabytkowe tekstylia kieleckie*: katalog. Warszawa: Ośrodek dokumentacji zabytków, 1989.
17. Okulicz, M. *In gloriam et decorem: dawne szaty i tkaniny liturgiczne z diecezji warmińskiej: informator o wystawie*. Olsztyn: Muzeum Warmii i Mazur, 1999.
18. Pauliukevičiūtė, R. Liturginiai drabužiai. „*Jėga ir grožis jo šventovėje...*“ *Vilniaus arkivyskupijos sakralinės vertybės Bažnytinio paveldo muziejuje*. Sud. Dalia Vasiūnienė. Vilnius: Bažnytinio paveldo muziejus, 2013: 202–281.
19. Pauliukevičiūtė, R. *Siuvinėtas dangus: Vilniaus arkivyskupijos bažnyčių XV–XX a. siuvinėti liturginiai drabužiai*. Vilnius: Bažnytinio paveldo muziejus, 2017.
20. *Pelplin dla Gdańska, Gdańsk dla Pelplina*. Gdańsk: Muzeum Narodowe w Gdańsku, 1999.
21. Poligienė, S. Apie žemaitišką siuvinėjamą liturginę tekstilęje. *Kultūros paminklai*. Vilnius: Savastis, 2020. 24: 118–123.
22. Poligienė, S. Bažnytinės tekstilės inventorizacija: Labanoro Švč. Mergelės Marijos Gimimo bažnyčios pavyzdys. *Kultūros paminklai*. Vilnius: Savastis, 2010. 15: 157–169.
23. Poligienė, S. Kriaunų Dievo Apvaizdos bažnyčios liturginės tekstilės rinkinys. *Menotyra*. 2008. 3(15): 56–65.
24. Slomann, V. *Bizarre Designs in Silks: Trade and Tradition*. Copenhagen: Ejnar Munksgaard, 1953.
25. Stonytė, S. Liturginių rūbų siuvinėjimas XIX a. II pusėje–XX a. pr. Lietuvoje: stiliai ir ornamentai. *Menotyra*. 2019. 1: 1–15.
26. Surdokaitė-Vitienė, G. Augalinis ornamentas XVIII a. audiniuose: kilmė, motyvai, mados. *Ornamentas: XVI–XX a. I pusės paveldo tyrimai*. Sud. Aleksandra Aleksandravičiūtė. Vilnius: Lietuvos kultūros tyrimų institutas, 2014: 162–192.

27. Surdokaitė-Vitienė, G.; Poligienė, S. Trakų Švč. Mergelės Marijos Apsilankymo bažnyčios liturginės tekstilės rinkinys. *Acta Academia Artium Vilnensis*. T. 90: *Po Trakų Dievo Motinos karūna*. Sud. Mindaugas Paknys. Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla, 2018: 209–254.
28. Surdokaitė-Vitienė, G. *Tėvo Stanislovo palikimas: siuvinėtų liturginių rūbų rinkinys*. Panemunėlis: Kunigo švietėjo Jono Katelės labdaros ir paramos fondas, 2019.
29. Vasiūnienė, D. Ornamento kaita XVIII a. Lietuvos sakralinėje auksakalystėje. *Ornamentas: XVI–XX a. I pusės paveldo tyrimai*. Sud. Aleksandra Aleksandravičiūtė. Vilnius: Lietuvos Kultūros tyrimų institutas, 2014: 126–128.
30. *Vilniaus katedros lobynas*. Sud. Romualdas Budrys, Vydas Dolinskas. Vilnius: Lietuvos dailės muziejus, 2002.
31. Žalėnas, G. Arnotas. *Lietuvos sakralinė dailė. XI–XX a. pradžia*: Lietuvos tūkstantmečio programos ir Jubiliejinių 2000 metų parodos „Krikščionybė Lietuvos mene“ katalogas. T. III: *Bažnytinė tekstilė*. Sud. Gražina Marija Martinaitienė, Eglė Pinkutė. Vilnius: Lietuvos dailės muziejus, 2004: 224.
32. *Декоративно-прикладное мастацтва Беларусі XII–XVIII стагоддзяў / Декоративно-прикладное искусство Беларуси*. Сост. Высоцкая Надежда Федоровна. Минск: Беларусь, 1984.

Svetlana Poligienė

Regency Ornamental Décor in the Embroidery of Liturgical Textile in Lithuania from the 1720s to the Middle of the Eighteenth Century¹

Summary

The article presents and discusses the so far poorly explored group of the embroidery of liturgical textile of the 1720s to the mid-eighteenth century distinguished by the Regency style, the ornamental decoration of the late Baroque variety. The elements of chinoiserie stylistics of oriental origin and *bizarre* style fabrics are organically interwoven with the dominant classical features of the style: Regency-type interwoven stripes, cartouches, and fields combined with stars of anise, blossoms of bellflowers and tiny tulips, and other floral motifs. For this purpose, we chose items of liturgical textile extant in Lithuanian churches and stored in depositories of various museums; we as also “took a look” in Poland and Belarus, the neighbouring lands of the former Polish-Lithuanian Commonwealth) So far, the opinion has prevailed that we have only few items of liturgical textile decorated with embroidered Regency ornamental décor. However, the examples discussed in the text show that the statement needs to be revised. Indeed, a large amount of embroidery of this type has survived. The vestments from the early 1720s embroidered with the ornamental décor in the Regency style are distinct in ornamentation colours and technological changes against the general context of embroidered liturgical textiles of the period. The wares mentioned above enrich the depository of liturgical textile embroidery, and the mastery of the craft is superior to the examples found in neighbouring countries. The insights provided in the text suggest that in the future, the study could be expanded by further examination of the peculiarities of the period’s décor, its possible origin and interpretations, and the search for broader contextual links.

KEYWORDS: Regency, chinoiserie, ornament, liturgical vestments, embroidery

¹ This article is part of the research programme “The Heritage of Liturgical Textile in Lithuania: Development and Peculiarities of the Artistical Embroidery from the Seventeenth Century to 1915”. The programme is supported by the Research Council of Lithuania (grant No. S-MIP-17-42).